

Poutní turismus v České republice

Mgr. Andrea Alves de Carvalho
Olga Jankovcová
ULTREIA, z.s.
www.ultreia.cz

Úvod

V současné době se poutnictví a poutní turismus staly v Evropě doslova fenoménem. Součástí tohoto trendu je i Česká republika, podle agentury Kathpress třetí nejateističtější stát na světě za Japonskem a Čínou. Česká republika je však zemí s křesťanskou kulturní a náboženskou tradicí, ke které se v současnosti vztahují nejen věřící, ale i ateisté a také takzvaní „něcisté“, lidé věřící v nadpřirozeno bez víry v konkrétního boha.

Historický přehled

Přestože je poutnictví světově doloženo téměř ve všech kulturách a lidé odedávna cestovali do posvátných míst, aby se poklonili posvátným předmětům, přírodním útvarům, sochám nebo obrazům, na území našeho státu se nejvíce vztahujeme k místům s křesťanskou tradicí. Současná Česká republika byla v raném středověku slovanským knížectvím, zčásti navazujícím na křesťanskou tradici knížat Velké Moravy. Tato orientace na východní křesťanství byla později nahrazena irskými misemi, které se na české území dostaly přes Německo (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

Hlavními cíli křesťanských poutníků na sklonku antiky byla především Svatá země a hroby apoštolů a mučedníků. Postupně se situace začala měnit a stále více věřících vyhledávalo další poutní místa, zejména ta, která byla spojena s národními světcí, jako byli například sv. Patrik pro Iry, sv. Bonifác pro Němce, sv. Olaf pro Nory, sv. Štěpán pro Maďary a sv. Václav pro Čechy (Ohler, 2000).

Česká knížata v prvopočátku navazovala na mýty Slovanů, což je dáno tím, že jejich raně středověký stát přímo vzešel z kmenové formy státu. Součástí těchto mýtů je nejen dávný panslavistický stát všech Slovanů na „počátku věků“, ale také příchod Slovanů do české kotliny během stěhování národů. Na tento soubor mýtů pak navázal vznikající stát Boleslavů. Zhruba v 10. století byl tento mýtus upraven a spojen s lokalitami přemyslovskeho knížectví. Z Prahy se stal křesťanský střed státu a z hory Říp pak starý pohanský střed země. Po bitvě u Chlumce (1126) byla rotunda na Řípu Svytihněvem I. přestavěna a nově zasvěcena svatému Vojtěchu. Země tím byla tak chráněna oběma zemskými světcí z obou „středů“ Čech, svatým Václavem z Prahy a svatým Vojtěchem z Řípu (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

S christianizací země pak docházelo k zakládání klášterů, nejprve benediktinské řehole, později cisterciácké, dominikánské a dalších. Zakladateli byli zprvu panovníci nebo členové jejich rodin. Nejstarší doložený klášter byl založen zásluhou kněžny Mlady a jejího otce Boleslava I. v 70-tých letech 10. století na Pražském hradě při chrámu svatého Jiří (Sommer, Třeštík, Žemlička, 2009).

Většina klášterů měla ve svém plánu zakomponovaný prostor pro špitál, který nesloužil jen pro nemocné, ale i pro ubytování poutníků. Od každého křesťana se požadovalo, aby miloval

cizince jako svého bližního. Tento požadavek platil hlavně pro kláštery. Musely tedy dodržovat příkaz pohostinnosti, který je popsán v 53. kapitole Benediktových regulí. Dodržovat ho však nebylo vždy lehké, množství poutníků mnohdy převyšovalo kapacitu kláštera. Příkladem benediktinského kláštera poskytujícího útočiště už od raného středověku je v Českých zemích Břevnov v Praze. V současné době je obklopen pražskou čtvrtí a rozsáhlým sídlištěm, ale v minulosti byla Bělohorská třída prastarou obchodní cestou směřující z Prahy do západních Čech a míjela při tom benediktinský klášter s malou vesnicí Břevnov (Ohler, 2000).

Potřeba péče o poutníky dala vzniknout rytířským řádům. V Českých zemích dosud slouží Suverénní Řád Maltézských rytířů, který sídlí v Praze na Malé Straně. Tento řád původně vznikl jako Řád svatého Jana a jeho posláním bylo chránit a opatrovat poutníky do Svaté země. Řádoví rytíři vybudovali systém hospiců po poutních cestách a v Českých zemích tak vznikl systém komend, který zajišťoval trasu ze Žitavy až po hraniční šumavské hvozdy. Dodnes můžeme obdivovat pražskou raně gotickou stavbu kostela Panny Marie pod řetězem s přílehlou barokní budovou velkopřevorství nebo gotickou komendu ve Strakonících či zbytky gotických interiérů komendy v Českém Dubu (Ježková, 2013).

Další variantou ubytování byly hostince, které však nebyly pokládány za bezpečné. Hrozilo tam nebezpečí okradení, někdy i smrti poutníka, někdy nebezpečí největší, pošpinění jeho duše jedním ze smrtelných hříchů (Ohler, 2000).

V době vrcholné gotiky se začal rozvíjet mariánský kult, podporovaný hlavně panovníky Václavem II. a Karlem IV. Z této doby se také zachovalo množství soch a obrazů Panny Marie. V 15. století vznikala lokální mariánská poutní místa, např. v Kájově, Kadani, Bohosudově nebo Vranově u Brna. Tato poutní tradice pro svou dostupnost vytlačila tradici dálkových poutí do Santiaga, Jeruzaléma nebo Říma. 15. století s sebou však přineslo vliv reformace a s ní spojené odmítání poutí. Situace se z hlediska poutí zhoršovala a poutí v 16. století ubývalo, v některých oblastech tato tradice úplně zanikla (Kumr, 2017).

K oživení poutí došlo během rekatolizace českých zemí a nástupu barokního slohu. Po krátkém období raného baroka, které v Českých zemích bylo omezeno nejen časově, ale i místně aktivitami Albrechta z Valdštejna v Praze a Jičíně, následovalo dlouhé období 30leté války (1618-1648), kdy se veškeré kulturní aktivity zastav. K velkému rozmachu architektury, kultury a náboženských aktivit pak došlo až v polovině 17. století. Přestože Prahu natrvalo opustil císařský dvůr, nastal rozmach, protože se aktivní stala vysoká katolická šlechta, která v důsledku války zbohatla. Dalším důležitým investorem se stala římskokatolická církev, zejména pak Tovaryšstvo Ježíšovo, jezuitský řád. V této době došlo k jeho ohromné expanzi, roste jeho majetek, vliv a dominance, hlavně ve školství (Dvořáček, 2022).

Toto období (17. a 18. století) je také nazýváno zlatým věkem poutí. Obrovský byl kult Panny Marie, ale stoupala i obliba českých zemských světců, například rostla popularita poutí do Staré Boleslavi ke svatému Václavovi. V této době došlo k obnově a přestavbě stávajících poutních chrámů nebo se stavěly chrámy nové. Byly tak vystavěny obrovské poutní areály, kde se v plánech kromě svatyně myslelo i na prostory určené pro poutníky a jejich ubytování. Většina poutních míst České republiky je dochována do dnešních dob v této své barokní podobě.

Při plánování a výstavbě mnoho barokních stavitelů tvořilo s ohledem na zasazení daného objektu do krajiny. Krajina Českých zemí se tak stává „krajinou Mariinou“, je protkána sítí kostelů, kaplí, kapliček, stromů s milostnými obrázky, velká pozornost je věnována pramenům a studánkám s léčivou vodou. Přístupové cesty k významnějším poutním místům

jsou lemovány otevřenými kapličkami a alejemi stromů. Podél cest a na křižovatkách se stavěla boží muka, aby putujícím nejen připomínala přítomnost Boha, ale aby také byla ukazateli a orientačními body na cestě. Poutě se tehdy staly masovou záležitostí, která neznala hranic a které se účastnil poddaný lid i šlechta. Lidé si z poutí na památku přinášeli svaté obrázky, obrazy malované na skle, růžence a modlitební knížky. Po duchovní stránce to pro ně bylo duchovní očistění a osvobození se od starostí. Tyto poutě byly důležité nejen z náboženského hlediska, ale měly také velký kulturní a vlastenecký význam.

S nástupem osvícenství během vlády Marie Terezie a Josefa II. došlo vlivem vývoje vědy a techniky k omezování poutí. Vše spojené s uctíváním svatých ostatků a poutí se začalo jevit jako zpátečnické a tmářské, z hlediska moderní vědy to bylo podezřelé. V Českých zemích poutě a lidové projevy zbožnosti nejvíce omezil císař Josef II. Především se snažil utlumit vliv a autoritu církve a dekrety omezoval nejen konání poutí, ale docházelo jimi i k rušení klášterů a zabírání jejich majetku.

V průběhu 19. a do 1. poloviny 20. století se poutní tradice nadále udržovala, ale po komunistickém puči v roce 1948 naprosto vymizela. Komunistický režim provedl důkladné čistky a došlo k likvidaci všech lidí a institucí, které identifikoval jako pro sebe ohrožující. Jednou z těchto skupin byla církev, zejména katolická. V padesátých letech v rámci akce „K“ došlo k drastické likvidaci klášterního života. Současně došlo k vysídlení Sudet, zabrání ohromných ploch československou armádou, která tato opuštěná místa používala jako cíle při svých vojenských cvičeních. Z některých v minulosti hojně navštěvovaných kapliček zbyly po rozstřílení jen základy, některé chátraly postupně.

V osmdesátých letech 20. století se začala organizovat mladá katolická generace, která pořádala pěší poutě například z Prahy do Staré Boleslavi. Poutě byly organizovány pěšky, aby se překonalo omezování dopravy poutníků ze strany totalitního režimu. Odpor proti totalitní moci vyvrcholil, když poutníci projevíli otevřenou nespokojenost v roce 1985 při příležitosti oslav 1100 let od smrti sv. Metoděje. Na Velehradě, za účasti papeže Jana Pavla II., tisíce shromážděných věřících vyjádřilo nespokojenost s minimalizací náboženského charakteru poutě a jejím zneužitím pro cíle tehdejšího režimu (Kumr, 2017). Další výraznou událostí byla kanonizace svaté Anežky České, která proběhla 12. listopadu 1989 v Římě. Papež Jan Pavel II. nebyl komunistickou mocí vpuštěn do Československé republiky, proto si Vatikán vymínil svobodné vycestování poutníků. Těch se na cestu do Říma vydalo přes 10 tisíc. Pět dní nato, 17. listopadu 1989 došlo k násilnému potlačení studentské demonstrace, která odstartovala Sametovou revoluci (Hříděl, 2023).

Současný stav

Poutní turismus může mít v současnosti mnoho podob, od poutí organizovaných jednotlivými farnostmi (místně nebo na známá poutní místa v zemi i v zahraničí), přes poutě organizované cestovními agenturami, které se postarají o veškerý komfort putujícího (převoz zavazadel, zajištění noclehů, naplánování programu), až po individuální a spolkové putování (jednotlivé spolky provázejí po svých trasách skupiny poutníků).

Asi největší cestovní agenturou, která se zabývá poutní turistikou na českém trhu jsou Poutní zájezdy, dceřiná společnost slovenské kanceláře Awertravel s.r.o. Zájezdy primárně nabízejí do Satiaga de Compostela, Lurd a Svaté země. Účastníci cestují jako poutníci, ale nalahko, jen s malým batohem, ostatní zavazadla pro ně převáží agentura, která se také stará o zajištění noclehů a přesunů do/z dané země (www.poutnizajezdy.cz).

Nejstarší poutní místa České republiky propojují dvě poutní cesty: Blaník – Říp a Říp Blaník, o které se stará dobrovolnický spolek Cesta Česka. Trasy vedou místy, která se vztahují k posvátným místům Slovanů na českém území a k raně křesťanským svatyním spojeným s počátky českého státu. Spolek zajišťuje nejen vyznačení tras a péči o ně, ale pořádá i doprovodné akce, jako je každoroční pouť nebo letní tábor pro děti (www.cestacesko.cz/cs/poutnicesty/).

Poutní putování je podporováno i na úrovni krajů, které v nedávné minulosti vyvinuly spolupráci s církví, kulturními zařízeními a spolky věnujícím se poutnictví. Putování je aktivně propagováno přes krajské webové stránky ve formě návrhů výletů nebo vytvořením tzv. destinací, tj. míst kam turistické agentury krajů chtějí odklonit zájem lidí od velmi exponovaných míst a která zároveň nabízejí nové přírodní a kulturní památky. Jedním z takových projektů je destinace Toulava v jihočeském kraji, která jako jednu z variant dálkových tras nabízí Poutní stezku Toulavy vedoucí přes tři významná poutní místa jihočeského kraje: Klokoty, Milevsko a Bechyni (www.jiznicechy.cz/tipy-na-vylet/291-poutni-stezkou-toulavy).

Dalším významným počinem současnosti je vytváření poutních stezek vztahujících se ke konkrétnímu svatému a ke konkrétním místům, kde tento svatý žil. Většinou se jedná o zemské světce, jako je například svatý Vintíř neboli Sankt Gunther. V tomto konkrétním případě jde o příhraniční spolupráci České republiky s Německem, konkrétně Plzeňského kraje a Bavorska (Freistaat Bayern). Trasa je rozdělena na devět etap, tři jsou na území Německé spolkové republiky a šest v České republice. Dnes se stal svatý Vintíř pro svůj život symbolem smířením mezi oběma národy (www.turisturaj.cz/top-akce/vintirova-stezka).

Propojení s ostatními evropskými státy nabízí i Zlínský kraj, který na svém turistickém webu propaguje Evropskou kulturní stezku neboli Cyrilometodějskou. Dochází tak ke spolupráci dobrovolnického spolku Putujeme bez hranic, Cyrilometodějská stezka se zlínskou krajskou správou. Zároveň je česká trasa součástí mezinárodních Cyrilometodějských tras, které vedou z Turecka přes Balkán a střední Evropu až do Polska (www.putujmebezhranic.cz/, www.vychodni-morava.cz/kultura/).

O dálkové Svatojakubské trasy se v Českých zemích stará spolek Ultreia. Česká republika je z hlediska svatojakubských tras zemí tranzitní a české trasy navazují ze severu země na trasy německé a polské a odcházejí ze země na jihozápadě do Německa a v jižních Čechách a na jižní Moravě do Rakouska. Webové stránky spolku nabízí informace o trasách, ubytování a kulturních památkách, tak aby si podle nich mohli poutníci naplánovat svoje cesty. Zároveň web obsahuje prokliky na svatojakubské trasy ostatních evropských zemí. Spolek pořádá organizované poutě, o kterých na svém webu informuje a na které se může přihlásit kdokoli ze široké veřejnosti. Každoročně pořádá Setkání poutníku, které je opět otevřeno všem zájemcům. Spolek je v kontaktu a spolupracuje se svatojakubskými spolky z ostatních evropských zemí, zejména z okolních států, a to hlavně s Německem a Polskem (www.ultreia.cz/).

Dalším zdrojem informací pro poutníky, kteří mají zájem o putování v Česku jsou webové stránky spolku Svata Ludmila, který vznikl v souvislosti s 1 100 letým výročím její mučednické smrti. Na stránkách Putování za kořeny spolek vytvořil kompilaci tras výše uvedených spolků plus krátkou trasu svaté Ludmily (www.putovanizakoreny.cz/chci-putovat).

Komplexní informace ohledně církevních památek a církevní turistiky poskytuje web Církevní turistika, který je koordinován z několika regionů a který je zastřešen Brněnským biskupstvím.

Přestože je to církevní platforma, je určena široké veřejnosti a funguje nízkoprahově. Jsou zde informace o poutních místech, ubytování, pořádání poutí a dalších aktivit, jako jsou například duchovní cvičení. Informace se týkají nejen celé České republiky, ale i okolních států, hlavně Polska a Rakouska (www.cirkevnuturistika.cz/).

Téměř všechny poutní trasy vedou po značení Klubu českých turistů (KČT), kde je každá z nich doplněna svým specifickým symbolem. Česká republika je zemí s velkou turistickou tradicí a patří k nejlépe proznačením zemím vůbec. Výborné značení v terénu je doplněno stejně kvalitním značením online přes aplikaci Mapy.cz, kde jsou značeny nejen všechny výše uvedené poutní trasy v Česku, ale také poutní trasy v zahraničí.

Infrastruktura dopravy je v České republice na poměrně vysoké úrovni. Přesto je třeba plánovat dopředu a počítat s tím, že některé oblasti, jako jsou příhraniční hory, mohou být hůře dostupné. V těchto oblastech, které jsou závislé na sezónním přílivu turistů, i doprava funguje sezónně, a to nejen autobusová, ale i lodní. Spolehlivým zdrojem informací je portál Idos.cz, kde je možné vyhledat varianty dopravy podle zadané trasy.

Občerstvení a ubytování je velmi dobré na turisticky exponovaných místech. Ale i zde platí to, aby se poutníci informovali dopředu a případně si zajistili vlastní jídlo, pokud plánují cestu do odlehlejších oblastí. Ubytování je dostupné, ale je většinou zajišťováno na komerční úrovni, tedy je finančně náročné. Chybí možnosti levného poutnického ubytování. Z důvodů podpory dostupného ubytování vyvinul spolek Ultreia webový portál Postel pro poutníka určený pro komunitní ubytování. Jsou v něm zahrnuty nejen svatojakubské cesty na území Česka, ale i poutní stezky dalších spolků (www.postelpropoutnika.cz).

V současné době dochází k medializaci poutního turismu, jsou natáčeny dokumenty o putování jak v komerční sféře, jako je třeba dokument České televize s influencerem Kazmou o jeho cestě do Santiaga de Compostela, ale i jednotlivé vstupy Křesťanského magazínu o putování skupin obyčejných lidí českou a moravskou krajinou. Jednotlivé spolky propagují své aktivity i putování všeobecně na sociálních sítích.

O poutní turistiku je v České republice všeobecný zájem a tento trend vzrůstá.

Literatura:

SOMMER, Petr, TŘEŠTÍK, Dušan, ŽEMLIČKA, Josef, eds., Přemyslovci: Budování českého státu, Praha 2009.

OHLER, Norbert, Náboženské poutě ve středověku a novověku, Praha 2000.

JEŽKOVÁ, Alena, CHALUPA, Jiří, Tichá srdce: Příběhy míst a lidí, Praha 2013.

KUMR, Miroslav, Náboženský turismus a fenomén poutnictví v České republice a Polsku, Masarykova univerzita Brno 2017.

DVOŘÁČEK, Petr, Santini: Jan Blažej Santini-Aichel, Praha 2022.

HŘIDEL, Jan, Svatořečení Anežky si nenechalo ujít deset tisíc poutníků. Záplava Čechoslováků zaskočila i Řím, 12.11.2019, <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2971022->

basnicka-licence-tomase-halika-z-ni-udelala-patronku-revoluce-pred-30-lety-byla, [online, cit. 22.11.2023].

Online sources:

www.poutnizajezdy.cz

<https://www.cestaceska.cz/cs/poutni-cesty/>

<https://www.jiznicechy.cz/tipy-na-vylet/291-poutni-stezkou-toulavy>

<https://www.turisturaj.cz/top-akce/vintirova-stezka>

<https://www.putujmebezhranic.cz/>

<https://www.vychodni-morava.cz/kultura/>

<https://ultreia.cz/>

<https://www.cirkevnituristicika.cz/?lang=cs>

https://postelpropoutnika.cz/svatojakubske_cesty

<https://www.putovanizakoreny.cz/chci-putovat>